

Vergaderjaar 2019–2020

35 420

Noodpakket banen en economie

K

VERSLAG VAN EEN SCHRIFTELIJK OVERLEG

Vastgesteld 3 juli 2020

De leden van de vaste commissie voor Economische Zaken en Klimaat/Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit¹ hebben kennisgenomen van de brief² van de Minister van Economische Zaken en Klimaat inzake steun aan individuele bedrijven, die hij samen met de Minister van Financiën op 17 juni 2020 naar de Kamer heeft gestuurd. Naar aanleiding hiervan is op 2 juli 2020 een brief gestuurd aan de Minister.

De Minister heeft op 3 juli 2020 gereageerd.

De commissie brengt bijgaand verslag uit van het gevoerde schriftelijk overleg.

De griffier van de vaste commissie voor Economische Zaken en Klimaat/Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit,
De Boer

¹ Samenstelling: Koffeman (PvdD), Faber-van de Klashorst (PVV), Van Strien (PVV), Gerkens (SP), Atsma (CDA), N.J.J. van Kesteren (CDA), (voorzitter), Pijlman (D66), Schalk (SGP), Klip-Martin (VVD), Van Rooijen (50PLUS), Van Ballekom (VVD), De Blécourt-Wouterse (VVD), Crone (PvdA), Dessing (FVD), Gerbrandy (OSF), Van Gurp (GL), Huizinga-Heringa (CU), Kluit (GL), Van der Linden (FVD), (ondervoorzitter), Meijer (VVD), Otten (Fractie-Otten), Van Pareren (FVD), Prins-Modderaar (CDA), Recourt (PvdA), Vendrik (GL) en Van der Voort (D66).

² Kamerstukken I, 2019–2020, 35 420, I, blz. 3.

BRIEF VAN DE VOORZITTER VAN DE VASTE COMMISSIE VOOR ECONOMISCHE ZAKEN EN KLIMAAT/LANDBOUW, NATUUR EN VOEDSELKWALITEIT

Aan de Minister van Economische Zaken en Klimaat

Den Haag, 2 juli 2020

De leden van de vaste commissie voor Economische Zaken en Klimaat/Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit hebben met belangstelling kennisgenomen van uw brief³ inzake steun aan individuele bedrijven, die u samen met de Minister van Financiën op 17 juni 2020 naar de Kamer heeft gestuurd. De leden van de fractie van **Forum voor Democratie** en van de **Fractie-Otten** hebben naar aanleiding hiervan een aantal vragen en opmerkingen.

Vragen en opmerkingen van de leden van de fractie van Forum voor Democratie

In uw brief over steun aan individuele bedrijven staat onder het kopje «aanvullende voorwaarden bij steunverlening»: «Bovendien zal van bedrijven expliciet verwacht worden zich [...] te voegen naar het in Nederland gangbare Rijnlandse model, waarin (...)».⁴

Het is de leden van de fractie van Forum voor Democratie bekend dat de term «Rijnlands model» is bedacht door de heer Michel Albert, een Franse carrière-ambtenaar die het in 1978 bracht tot directeur van het Franse Centraal Planbureau, een functie die hij drie jaar later weer moest opgeven. Deze leden herinneren zich dat toen, in 1981, de nieuwe Franse president François Mitterrand het socialisme in praktijk wilde brengen en begon met het nationaliseren van allerlei bedrijven. In dat kader werd de heer Albert in 1982 benoemd tot president-directeur-generaal van Assurances Générales de France (AGF), een onderneming die destijds voor 72 procent in handen was van de Franse overheid. Hij vervulde die functie tot 1994. Hij muntte de term «Rijnlands model» in zijn in 1991 verschenen boek *Capitalisme contre Capitalisme*.

Het beleid van president Mitterrand was desastreus voor de Franse economie en de Franse munt en is door hemzelf goeddeels teruggedraaid. Voor zover de leden van de fractie van Forum voor Democratie het begrijpen was het «Rijnlandse model» vooral een – nooit uitgevoerd – plan om de structurele mankementen in de Franse economie aan te pakken. Bewonderend werd gesproken over de «Rijnlandse» manier waarop de Japanse economie functioneerde alsook over het houden van grote aandelenbelangen door Duitse banken in Duitse ondernemingen, een manier van doen waar men in Duitsland van teruggekomen is.

Het is de leden van de fractie van Forum voor Democratie niet bekend wanneer dit in 1991 bedachte Rijnlandse Model in Nederland gangbaar is geworden. Dat moet na 1991 zijn geweest. Kunt u aangeven sinds welke datum het Rijnlandse Model in Nederland gangbaar is geworden? Kunt u aangeven of het regeringsbeleid is geweest om dit model gangbaar te maken? Zo nee, waarom niet? En wie is dan wel de drijvende kracht geweest achter de invoering van het Rijnlandse model? Is dat een bewuste navolging geweest van de verreikende adviezen van de heer Albert die in Frankrijk niet zijn overgenomen?

³ Kamerstukken I, 2019–2020, 35 420, I, blz. 3.

⁴ Ibidem, blz. 11.

Dat het Rijnlandse model zich zou onderscheiden door een beleid gericht op de lange termijn, achten de leden van de fractie van Forum voor Democratie onjuist. Al ver vóór 1991 waren er ondernemingen die zich richten op de lange termijn. Zij mogen verwijzen naar de in 1602 opgerichte Verenigde Oost-Indische Compagnie, maar ook naar ondernemingen als Hoogovens of KLM.

Kunt u specificeren aan welke criteria ondernemingen moeten voldoen om zich te voegen naar het Rijnlandse model? Zijn die criteria meetbaar? Zo ja, hoe zal u deze meten? Kunt u aangeven welke voordelen Nederlandse ondernemingen hebben gerealiseerd sinds dit Rijnlandse model in Nederland gangbaar is geworden? Indien de voorgaande vragen niet concreet beantwoord kunnen worden, bent u dan bereid de verwijzing naar het Rijnlandse model te laten vervallen uit de aanvullende voorwaarden voor steun aan individuele bedrijven die getroffen worden door de coronacrisis, zo vragen de fractieleden van Forum voor Democratie.

Vragen en opmerkingen van de leden van de Fractie-Otten

Kloppen de berichten die onlangs in de financiële pers verschenen dat de regering voor de beoordeling van steun aan individuele bedrijven de investeringsbank Lazard heeft ingehuurd? Zie bijvoorbeeld het artikel: «Overheid overweegt staatssteun aan HEMA» uit het FD van 5 juni 2020.

De leden van de Fractie-Otten vragen u waarom er door u is gekozen voor Lazard nu in het onderzoek naar de nationalisering van ABN AMRO door de Parlementaire Enquêtecommissie Financieel Stelsel naar boven is gekomen dat juist Lazard ernstige fouten heeft gemaakt bij de werkzaamheden rondom de waardering van ABN AMRO (onder andere het over het hoofd zien van een belangrijke consortium overeenkomst (Z-share) bij de waardebepaling van ABN AMRO, waardoor meer dan 2,3 miljard euro te veel werd betaald door de Nederlandse overheid voor ABN AMRO, volgens de conclusie in het eindrapport van de Parlementaire Enquête Financieel Stelsel dat is uitgebracht op 11 april 2012⁵)?

Waarom heeft u nu wederom gekozen om Lazard in te schakelen bij de beoordeling van individuele gevallen van staatssteun nu Lazard in het verleden er blijk van heeft gegeven de Nederlandse staat niet adequaat te kunnen adviseren met significante miljarden schade voor de Nederlandse belastingbetaler tot gevolg, volgens de Parlementaire Enquêtecommissie Financieel Stelsel?

Verder vragen de leden van de Fractie-Otten u of er een tenderprocedure en/of Europees aanbestedingstraject door u is gevolgd voor het inschakelen van Lazard in 2020. Zo ja, welke criteria werden daarbij gehanteerd, hoeveel bedrijven waren hiervoor uitgenodigd en hoe is de uiteindelijke selectie tot stand gekomen? Zo nee, waarom niet?

Hoeveel kosten zijn er in totaal maximaal gemoeid verband houdende met de inschakeling van adviseurs rondom het noodpakket en de steun aan individuele bedrijven (inclusief alle mogelijke toekomstige resultaatsafhankelijke fee-betalingen)?

Zijn er sinds 1 maart 2020 nog andere adviseurs door het Ministerie van EZK (al dan niet gezamenlijk met het Ministerie van Financiën) ingehuurd verband houdende met de noodfaciliteiten aan individuele bedrijven? Zo ja, welke adviseurs betreft dit en welke kosten zijn hier mee gemoeid (graag de informatie uitgesplitst per adviseur)?

⁵ Kamerstukken II, 2011–2012, 31 980, nr. 60, o.a. op pagina 159

Klopt het dat het Ministerie van EZK ook actief betrokken is geweest bij de mogelijke redding van het kwakkelende retailconcern HEMA? Zo ja, waaruit bestond deze betrokkenheid, welke adviseurs waren daarbij betrokken en wat kostte dit? Indien het antwoord op de vorige vraag bevestigend is, waarom bent u van mening dat het een overheidstaak is om zich te bemoeien met de gang van zaken bij een bedrijf dat al jaren veel te zwaar gefinancierd is door *private equity* partijen en in handen is van een de rijkste mensen van Nederland? Is dit een overheidstaak volgens u?

Ten slotte vragen de leden van de Fractie-Otten u welke adviseurs er door de regering zijn ingeschakeld bij het organiseren van de overheidssteun aan KLM. Welke kosten zijn hier mee gemoeid (nu en op termijn)?

De leden van de vaste commissie voor Economische Zaken en Klimaat/Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit zien uw reactie met belangstelling tegemoet en ontvangen deze graag uiterlijk **maandag 6 juli 2020, 12:00 uur**.

Een afschrift van deze brief zal worden verstuurd naar de Minister van Financiën.

De voorzitter van de vaste commissie voor Economische Zaken en Klimaat/Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit,
N.J.J. van Kesteren

BRIEF VAN DE MINISTER VAN ECONOMISCHE ZAKEN EN KLIMAAT

Aan de Voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 3 juli 2020

Hierbij sturen wij u de antwoorden op de schriftelijke vragen van de leden van de fractie Forum voor Democratie, ingezonden op 2 juli 2020 met kenmerk 167131.01U, over de Kamerbrief inzake steun aan individuele bedrijven (Kamerstuk 35 420, nr. I, blz. 3). De beantwoording van de vragen van de leden van Fractie-Otten volgen na het reces. Deze vragen zijn gedetailleerd en betreffen meerdere partijen, waardoor adequate beantwoording op korte termijn helaas niet mogelijk is.

De Minister van Economische Zaken en Klimaat,
E.D. Wiebes

Vragen en opmerkingen van de leden van de fractie van Forum voor Democratie

In uw brief over steun aan individuele bedrijven staat onder het kopje «aanvullende voorwaarden bij steunverlening»: «Bovendien zal van bedrijven expliciet verwacht worden zich [...] te voegen naar het in Nederland gangbare Rijnlandse model, waarin (...)».⁶

Het is de leden van de fractie van Forum voor Democratie bekend dat de term «Rijnlands model» is bedacht door de heer Michel Albert, een Franse carrière-ambtenaar die het in 1978 bracht tot directeur van het Franse Centraal Planbureau, een functie die hij drie jaar later weer moest opgeven. Deze leden herinneren zich dat toen, in 1981, de nieuwe Franse president François Mitterrand het socialisme in praktijk wilde brengen en begon met het nationaliseren van allerlei bedrijven. In dat kader werd de heer Albert in 1982 benoemd tot president-directeur-generaal van Assurances Générales de France (AGF), een onderneming die destijds voor 72 procent in handen was van de Franse overheid. Hij vervulde die functie tot 1994. Hij muntte de term «Rijnlands model» in zijn in 1991 verschenen boek *Capitalisme contre Capitalisme*.

Het beleid van president Mitterrand was desastreus voor de Franse economie en de Franse munt en is door hemzelf goeddeels teruggedraaid. Voor zover de leden van de fractie van Forum voor Democratie het begrijpen was het «Rijnlandse model» vooral een – nooit uitgevoerd – plan om de structurele mankementen in de Franse economie aan te pakken. Bewonderend werd gesproken over de «Rijnlandse» manier waarop de Japanse economie functioneerde alsook over het houden van grote aandelenbelangen door Duitse banken in Duitse ondernemingen, een manier van doen waar men in Duitsland van teruggekomen is.

Het is de leden van de fractie van Forum voor Democratie niet bekend wanneer dit in 1991 bedachte Rijnlandse Model in Nederland gangbaar is geworden. Dat moet na 1991 zijn geweest. Kunt u aangeven sinds welke datum het Rijnlandse Model in Nederland gangbaar is geworden? Kunt u aangeven of het regeringsbeleid is geweest om dit model gangbaar te maken? Zo nee, waarom niet? En wie is dan wel de drijvende kracht geweest achter de invoering van het Rijnlandse model? Is dat een bewuste navolging geweest van de verreikende adviezen van de heer Albert die in Frankrijk niet zijn overgenomen?

Dat het Rijnlandse model zich zou onderscheiden door een beleid gericht op de lange termijn, achten de leden van de fractie van Forum voor Democratie onjuist. Al ver vóór 1991 waren er ondernemingen die zich richten op de lange termijn. Zij mogen verwijzen naar de in 1602 opgerichte Verenigde Oost-Indische Compagnie, maar ook naar ondernemingen als Hoogovens of KLM.

Kunt u specificeren aan welke criteria ondernemingen moeten voldoen om zich te voegen naar het Rijnlandse model? Zijn die criteria meetbaar? Zo ja, hoe zal u deze meten? Kunt u aangeven welke voordelen Nederlandse ondernemingen hebben gerealiseerd sinds dit Rijnlandse model in Nederland gangbaar is geworden? Indien de voorgaande vragen niet concreet beantwoord kunnen worden, bent u dan bereid de verwijzing naar het Rijnlandse model te laten vervallen uit de aanvullende voorwaarden voor steun aan individuele bedrijven die getroffen worden door de coronacrisis, zo vragen de fractieleden van Forum voor Democratie.

⁶ Kamerstukken I, 2019–2020, 35 420, I, blz. 11.

Antwoord

Nederlandse ondernemingen kenmerken zich door het zogenaamde Rijnlandse ondernemingsmodel, ook wel aangeduid als het stakeholdersmodel. Dit komt onder meer tot uitdrukking in de taak voor bestuurders om zich te richten op het belang van de vennootschap en de met haar verbonden onderneming (artikel 2:129 lid 5 BW). Kenmerk van het Rijnlands ondernemingsmodel is de aandacht voor de (effecten op de) belangen van betrokken stakeholders in brede zin. Dit in tegenstelling tot het in onder meer Verenigd Koninkrijk gangbare Angelsaksische ondernemingsmodel, waar de aandeelhoudersbelangen centraal staan.

Het Rijnlandse ondernemingsmodel is verankerd in zowel Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek als de Nederlandse corporate governance code. De wet biedt het geraamte met de belangrijkste regels voor de inrichting van een vennootschap. De corporate governance code geeft hier met principes en best practice bepalingen verdere invulling aan voor Nederlandse beursgenoteerde vennootschappen en reguleert de verhoudingen tussen het bestuur, de raad van commissarissen en de (algemene vergadering van) aandeelhouders.

Het Rijnlandse ondernemingsmodel is historisch gegroeid en bestaat al vele jaren in een groot deel van het continentale naoorlogse Europa. Dit model is het resultaat van de culturele, sociale en economische ontwikkelingen van de afgelopen decennia en laat zich in beperkte mate herleiden tot een duidelijk moment waarop het is ontstaan. Het is dan ook niet actief en op een duidelijk aan te wijzen moment door de overheid opgelegd. Wel is door de afgelopen jaren heen beleid gevoerd met als doel het Rijnlandse ondernemingsmodel te versterken. Denk bijvoorbeeld aan de Wettelijke Bedenktijd voor beursvennootschappen (Kamerstuk 35 367, nr. 2) en de in 2016 herziene corporate governance code (Stcrt. 2017, nr. 45259), welke een product is van zelfregulering van de zogenoemde schragende partijen (CNV, Eumedion, Euronext, FNV, VEB, VEUO en VNO-NCW).

In het kader van de steunverlening aan individuele bedrijven zal expliciet van bedrijven verwacht worden zich te houden aan het kabinetsbeleid, de normen en wetgeving zoals op fiscaal, milieu en arbeidsrechtelijk terrein te respecteren en zich te voegen naar het in Nederland gangbare Rijnlandse model. Het voegen naar het in Nederland gangbare Rijnlandse model laat zich moeilijk kwantificeren of meten met een vooraf vastgestelde sluitende set aan criteria.

Dit neemt echter niet weg dat het kabinet eraan hecht dat ondernemingen de belangen van stakeholders in bredere zin meewegen. Het kabinet gaat er van uit dat dit in de regel geen aanvullende eisen behoeft bovenop de bestaande richtlijnen, maar zal een onderneming hier bij excessen op aanspreken. Denk bijvoorbeeld aan ondernemingen die structureel de belangen van werknemers of de omgeving negeren, zich in hun keten (mede) schuldig maken aan mensenrechtenschendingen of veelvuldig betrokken zijn bij fraude- of omkoopschandalen.